

"Un cartell era com un crit a la paret"

Carles Fontserè (Barcelona, 1916) acaba de publicar 'Memòries d'un cartellista català (1931-1939)', primer volum de les seves memòries, on, amb la mateixa passió dels vint anys, descriu la seva aventura artística i revolucionària, situant-la, meticulosament, en el context polític i l'atmosfera i l'esperit de l'època.

En un dels cartells més significatius de la guerra civil hi ha un camperol amb el braç enlaire, armat amb una falç, la bandera anarquista al fons i la paraula "Llibertat!". Aquest cartell, el va pintar, el juliol del 1936, Carles Fontserè, un noi de vint anys que va decidir de col·laborar apassionadament amb la revolució de Catalunya. Des d'aquells dies i fins que se'n va anar a l'exili, el febrer del 1939, Fontserè va ser un dels impulsors del Sindicat de Dibuxants, va ingressar a les Milícies Antifeixistes, i quan l'exèrcit el va mobilitzar, va anar a Albacete, amb les Brigades Internacionals, i al front de l'Ebre.

—*Quina aportació ha volgut fer amb aquest llibre a la història del país?*

—Hi ha la memòria intel·lectual, sàvia, dels historiadors. Aquests saben el que va passar, les conseqüències, i poden anar d'acord o en desacord, segons les seves preferències polítiques. Després hi ha una memòria popular, que es forma a través de les coses dites, sentides, etc. He volgut explicar el que va viure aleshores la gent del carrer. En el meu cas, un noiet de la burgesia de Barcelona que va viure un drama familiar, quan el seu pare els va abandonar per anar-se'n amb una altra dona. Allò li va capgirar totes les creences.

—*El cas de la seva família què explica, sociològicament, d'aquella època?*

—Que la mentalitat catòlica, conservadora, de la burgesia catalana estava en contradicció amb les seves formes de vida, com s'ha demostrat ara. La gent de missa es divorcia, es baralla, etc. La gent de mal viure no eren els anarquistes i els comunistes, com ens volien fer creure en aquella època. Eren els burgesos.

—*Com va sorgir la idea de posar-se a treballar, tots els dibuixants junts, per col·laborar amb la revolució, i amb quins plantejaments?*

—Ens vam trobar al Sindicat de Dibuxants. Tots ens demanàvem què havíem de fer. De manera espontània, alguns de nosaltres, jo, en Solà i en Riba Rovira vam portar uns cartells que havíem fet. I d'aquí va sortir la idea. Jo al principi no coneixia la gent dels partits, feia cartells per col·laborar amb la revolució, per donar suport a la gent del carrer...

—*Ereu joves amb poca experiència política. Quina idea teníeu del que s'havia de transmetre, del que era una revolució?*

—Cadascú transmetia una mica la seva. Per exemple, a en "Xirinius", que era un xicot molt calmat, se li va acudir un cartell contra els roboratoris. Devia pensar: Que no es facin malbé les coses. Un altre, que era revolucionari, va fer una cartell contra els militars, un altre contra els capellans...

—*I en aquells primers moments, anàveu d'acord entre vosaltres sobre el missatge que cadascú volia transmetre?*

—Bàsicament, sí; però, per exemple, en Riba Rovira, que era un xicot d'extracció popular, va fer un cartell que deia "Llegiu!". Ell creia que això era important. Però el Tona, que ja era d'un partit, li va dir: "Llegiu..., llegiu què?" Va haver-hi discussió. Finalment, el Tona va afegir-hi la paraula "Treball", l'òrgan del seu partit. Va quedar "Llegiu! Treball".

—*Això és important, perquè a part ajudar la revolució, li donàveu un contingut de forma espontània.*

—Sí, i després va tenir més importància... Pensa una cosa, la majoria pensàvem que després d'uns quants dies vindria la guàrdia civil o l'exèrcit i fotria una escampada que ho acabaria tot.

—*A més a més, el 18 de juliol, no hi havia consciència de guerra, oi?*

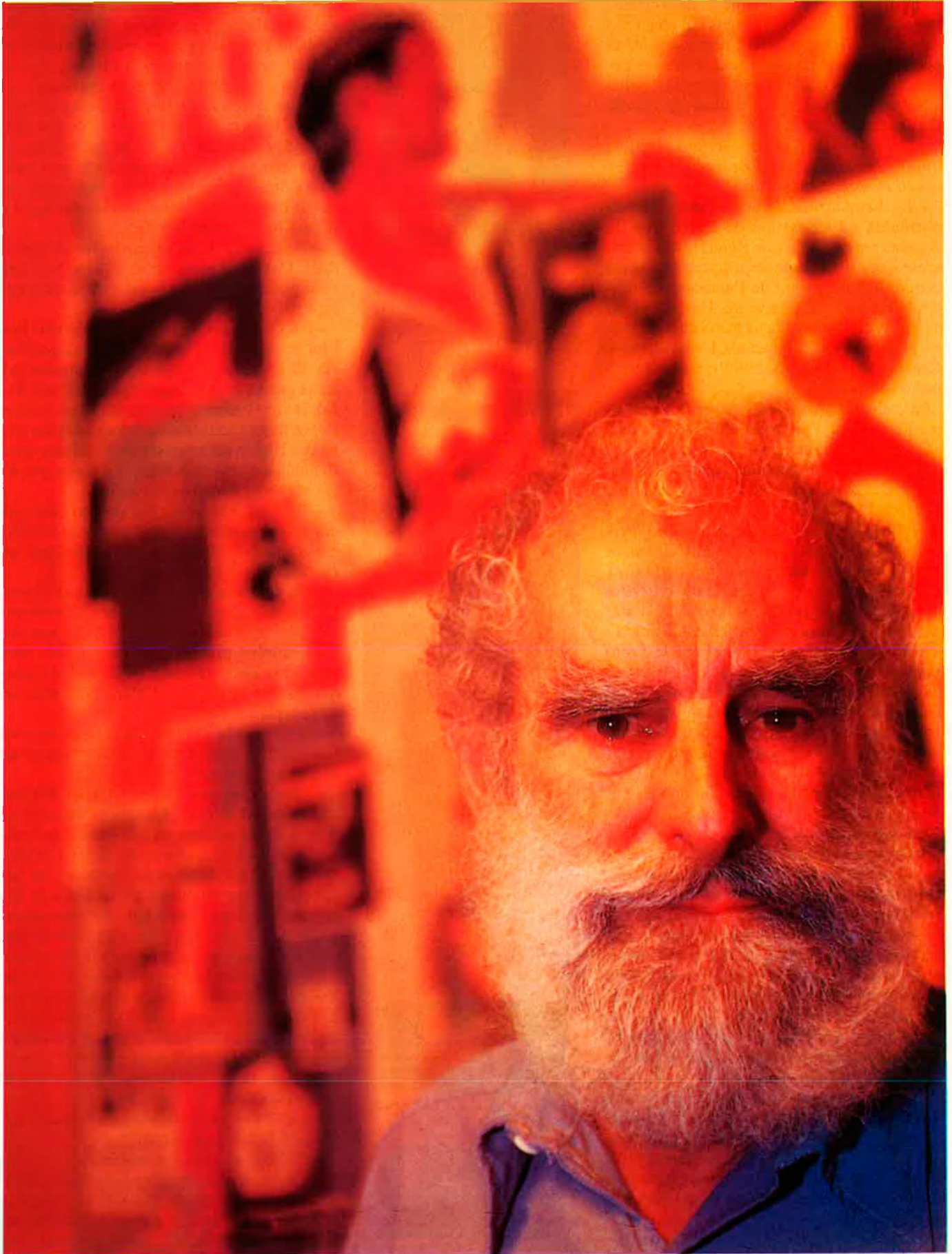
—No n'hi havia, ni consciència que hi havia hagut un moviment. La Rambla de Canaletes era plena de joves que es trobaven per sortir o per anar a la platja perquè l'endemà era diumenge. No se sabia res.

—*Per què va tenir tanta importància el cartellisme aquells anys?*

—Als diaris hi havia poquíssims gravats, poquíssimes imatges. El cartell era un imatge en color, que sortia al carrer. Era com un crit a la paret. Cridava l'atenció. La classe treballadora es va llançar al carrer, els uns amb les armes, els altres per demostrar-ne l'entusiasme. El fet que veiessin a les parets de la ciutat unes imatges en favor seu, d'exaltació, els donava un gran confort, il·lusió, dinamisme.

—*Què en pensa, de l'ús que es fa avui dels cartells polítics?*

—No és com abans. Avui més que un cartell

amb un missatge i un contingut determinats, importa la quantitat. Com si els qui enganxen més cartells fossin els més poderosos. Avui importa la quantitat. A la gent, l'atreu el poder. Els fa por d'estar-ne al marge. El poder dóna sentit de protecció i milions de cartells donen sentit de poder.

—*En documentar-se per escriure el llibre, quines coses noves ha descobert que en aquell moment desconeixia?*

—*La Vanguardia* va donar una gran importància a l'assassinat de Calvo Sotelo. Aquesta versió ha fet que alguns historiadors, sense gaire rigor, considerin aquest assassinat com el desencadenant de l'aixecament militar. No hi va tenir res a veure. Dies abans del 17 de juliol, l'avioneta que havia de dur Franco ja havia estat contractada i volava cap a Canàries, quan Calvo Sotelo s'estava tan tranquil a Madrid.

En realitat, Calvo Sotelo va ser la venjança per l'assassinat d'un oficial de guàrdies d'assalt. Això va ser important, però *La Vanguardia* només hi va dedicar una petita notícia; en canvi, de Calvo Sotelo, el diari en va anar ple tres dies.

—*Vostè es defineix aleshores com a llibertari, arriba a tenir carnet del PSUC, era de les Milícies Antifeixistes, partidari de la CNT i estava al Sindicat de Dibuxants, adscrit a la UGT. Com es menja tot això junt? Vostè era l'exemple que l'esquerra no era dividida?*

—En aquell moment, es parlava de Front Popular. Ara sabem els odis i les lluites que hi havia. Aleshores, per la gent del carrer i, sobretot, per un noi de vint anys, el Front Popular significava que anaven tots units en favor d'una determinada ideologia. Per mi, fer un cartell per al PSUC, o la CNT, o la UGT, o la FAI, era el mateix: col·laborar amb els qui feien una revolució.

—*I ara, quina anàlisi en fa?*

—Després t'adones que uns eren revolucionaris i uns altres, tot i definir-se així, eren contrarevolucionaris, que, a més a més, feien el joc a una potència estrangera, alguns sabent-ho, uns altres sense saber-ho. Els comunistes van anar fent la política de Stalin. Els comunistes catalans, tot i que ho feien en català i tenien molt bona fe, feien la política del PCE, dictada des de Moscou.

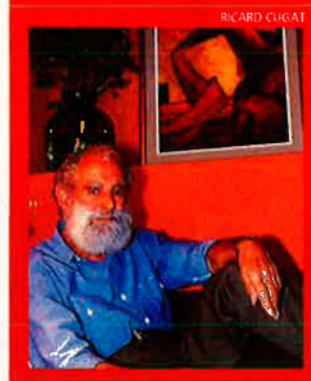
—*Per tant, en la seva anàlisi de la guerra civil, els fets del maig del 37 són definitius. És en aquell moment que es perd, per vostè?*

—Allà es va acabar la revolució i es va instaurar un sistema, en certa manera com l'actual. El Partit Comunista es va voler guanyar la burgesia, fins i tot va arribar un moment, des del meu punt de vista d'ara, que entre Negrín i Franco hi havia diferències essencials mínimes.

—*Què vol dir?*

“Avui més que un cartell amb un missatge i un contingut determinats, importa la quantitat. Com si els qui enganxen més cartells fossin els més poderosos. A la gent, l'atreu el poder. Els fa por d'estar-ne al marge. El poder dóna sentit de protecció i milions de cartells donen sentit de poder.”

—Per ells, la guerra era una qüestió personal, de saber qui guanyava. Com a català, l'estatut ja havia desaparegut completament amb Negrín. Es conservava el nom, sí, i la bandera i la institució, però de contingut, zero. Quan entren les tropes franquistes a Catalunya i Franco decreta l'abolició de l'estatut, és un acte simbòlic. De fet, ja era anul·lat. Jo m'he demanat moltes vegades fins a quin punt Companys no va aguantar una ficció que hauria hagut de denunciar. És clar que segurament li hauria costat la vida.

—*Vostè no va deixar de participar-hi fins al final. Des de la perspectiva d'avui, creu que en algun moment el van estafar, ideològicament?*

—Sí. Quan vam fer tots aquells cartells fins i tot parlaven de la guerra de la independència. El 19 de juliol ningú no es va aixecar per fer la guerra de la independència. Era una ficció. No era veritat. S'ha demostrat que Franco estava menys sotmès a les forces feixistes que no pas Negrín als comunistes. El govern de la República estava més lligat a Rússia, que no pas els altres a Alemanya i Itàlia.

—*De totes maneres, i malgrat tot això que diu dels comunistes, el grafisme de la Revolució d'Octubre era un referent important en els cartells que pintàveu...*

—Sí, però era influència de les pel·lícules, les novel·les, etc. Els qui tenien un referent més clar eren els polítics del PSUC, que havien estudiat marxisme. Jo en aquells moments era com centenars de milers de joves, que gairebé ni llegíem el diari, i del món, en sabíem poc.

—*En el llibre afirma: “Els mots feixista i antifeixista desvirtuen el veritable sentit de la guerra”. Què vol dir?*

—Que es fan servir com a l'Edat Mitjana utilitzaven el dimoni. L'església necessitava el dimoni per explicar moltes coses. No podia admetre que la persona té determinades tendències i que fa coses que no poden ser pecat perquè són humanes, pertanyen a la llei natural. Aleshores deien que era obra del dimoni. Ara es justifiquen totes les arbitrietats que es puguin fer en nom de l'antifeixisme, i que els feixistes eren els dolents. Jo visc en solitari. No vull saber res de tots els grups que es diuen antifeixistes, perquè per mi són exactament els mateixos que abans, a l'Espanya negra, parlaven del dimoni. Sembla com si pel fet de dir-se antifeixistes ja fossin a la banda dels bons.

—*Aleshores, el franquisme i el bàndol nacional a la guerra què eren?*

—El franquisme va ser una reacció intrínsecament espanyola, sens cap influència estrangera. Els nacionals es van aixecar contra la República perquè volia educar les classes treballadores, entendre's amb els sindicats, dei-

xar que els camperols tinguessin la propietat de la terra... La República anava a favor de mesures de tipus humanístic, cosa que no té res a veure amb el feixisme ni amb l'antifeixisme.

—*Com s'explica vostè ara l'actitud dels comunistes?*

—El que va passar em recorda, d'una manera caricaturesca, el cas del pagès que tenia un ase i el volia acostumar a no menjar. Li va costar, però quan l'animal ja s'hi havia acostumat es va morir. Els comunistes eren l'únic partit que tenia la idea de prendre el poder. Els altres tenien un sentit de voler el poder, però no amb la idea de ser els amos de la situació. En començar la guerra els comunistes tenien dos diputats a Madrid, en coalició amb un altre partit. El partit comunista l'any 36 era gairebé inexistent. L'any 38 tenien tot el poder. Tota l'Espanya republicana era comunista. I van perdre la guerra. Quan el ruc no menjava, se'ls va morir.

Quan va triomfar la seva revolució, es va morir la revolució.

—*Vostè diu que el soldat no sap què passa a la guerra, que els arbres no deixen veure el bosc; en canvi, aquell noieta que era vostè sembla que ho veia tot claríssim. No tenia dubtes del que calia fer, no tenia por?*

—L'any 37, al front de l'Ebre, vam sortir un dia de la trinxera per cavar uns sots. De l'altra banda disparaven. Sigui perquè no vaig veure cap mort dels meus, o pel que sigui, a mi em semblava com si allò no anés per a mi. I els teniem davant mateix. En canvi, un altre noi tremolava a terra, mig plorant, es devia pensar que totes les bales anaven per ell. A mi el que em va impressionar d'aquella nit és l'escenografia del moment: el riu, sentir el brogit de l'enemic, els trets, nosaltres amb el pic cavant... El sentiment estètic se sobreposava a la por per la pròpia seguretat. Els trets formaven part de l'escenografia.

—*En quin moment, pren consciència que allò es perdia?*

—Bàsicament anàvem perdent sempre, he, he, he. Ja ens hi havíem acostumat. No ens afectava gaire... Ja hi estàvem fets. Sempre, però, hi havia una esperança. Aleshores es deia que França faria una línia a l'Ebre i Catalunya quedaria com un *no mans land* per acollir refugiats, evitar represàlies, etc. No va ser així. Jo, un dels retrets més grans que faig als grans dirigents republicans és que van viure a la lluna.

—*Què haurien hagut de fer que no van fer?*

—**Què és el que no li agrada de l'actual concepte que circula sobre els artistes?**
—**Es lleven a les vuit del matí per treballar, es preocupen per la seva obra, pateixen, etc. En aquest sentit, d'artista no en tinc res. Molts són uns comerciants com qualsevol altre, que per comptes de fer calçotets fan pintura. No m'interessa. Molts artistes, quan veuen un client, es tornen servils i això no va amb mi.**

—A l'estat espanyol hi ha un complex d'inferioritat respecte l'estranger que fa que se serveixi els altres en contra dels propis interessos. Com hi pot haver un catalanisme francòfon, per exemple, si França ha estat l'enemic número 1 de Catalunya i molt més que Espanya? França ha descatalanitzat d'arrel el Rosselló, cosa que Franco aquí no va fer del tot. El centralisme de Madrid ve dels borbons. La República no va tenir cap amic estranger el 18 de juliol. No tenia cap acord ni cap pacte amb cap país. El primer Govern republicà va nomenar ministre d'Afers Estrangers Lerroux, que no sabia res de res. La República, per complex d'inferioritat, no va saber tenir cap aliat exterior.

—*Com va afectar aquesta experiència els seus plantejaments artístics posteriors?*

—Jo he renunciat al món i a les vanitats de l'artista. No em

vull considerar un artista perquè el concepte que en priva avui no m'interessa. Em considero un poeta de la vida, un humanista. Tinc una visió plàstica de les coses, una sensibilitat, però això és una qüestió interior meua, i ningú no n'ha de fer res. He estat cartellista, escenògraf, fotògraf... Jo en diria *mis labores*. Sempre he fet les coses que m'han agradat, mirant de treure'n un profit econòmic per anar vivint.

—*Quina és la lliçó més important que van tenir per a vostè aquells anys?*

—Per a mi va ser una gran aventura, que m'ha agradat molt d'haver viscut. Sóc més aviat optimista. Els moments dolents em fugen de la memòria; en canvi recordo les coses que m'han emocionat, que m'han agradat. Va ser com participar d'extra en una pel·lícula. Ara bé, jo creia en la pel·lícula. Feia el meu paper de bona fe.

—*I aquest sentiment, el tenia fins i tot quan la derrota era definitiva i va haver d'exiliar-se?*

—Jo comprenc que per a la gent que tenien trenta, quaranta anys, seixanta o setanta, per a ells era la desfeta de la seva vida; per a mi no. Jo anava cap a França, cap a París, amb la il·lusió de la meua vida. No em va caure cap llàgrima en sortir cap a l'exili. Era una nova aventura que començava. Pot semblar frívol, però això no contradiu que jo fos antifranquista, ni que estigués disposat a treballar i a sacrificar-me pel moviment obrer i la revolució.

Xavier Montanyà